

HISTORISK TIDSKRIFT
(Sweden)

130:1 • 2010

Kameralisme, ull og fisk

Hrefna Róbertsdóttir, *Wool and society: manufacturing policy, economic thought and local production in 18th century Iceland*, Centrum för Danmarksstudier 21 (Göteborg: Makadam & Lund: Centrum för Danmarksstudier, Lunds universitet 2008). 464 s.

Innledning

Diskusjonen blandt historikere om Islands økonomiske historie på 1700-tallet gjelder generelt mest fisk, som man vanligvis mener var av størst betydning. Men Hrefna Róbertsdóttir gjør oppmerksom på at verdien av varer laget av ull var likeså stor i den senere halvdel av 1700-tallet som av fisk, det vil si, i eksporten fra Island (s. 69). Forklaringen er strikking av hoser og vanter, som var omfattende og tiltakende, men også nye produksjonsmetoder som ble innledet for spinnevirksomhet og vevnad.

Et veveri ble opprettet i Reykjavik i begynnelsen av 1750-tallet og er vanligvis betegnet som Innretningene (*Innréttingarnar*). Islendingene fikk opplæring i nye metoder i tilvirkning av ull. Man har generelt oppfattet det slik at dette ikke var fremgangsrikt, at resultatet som ble tilsiktet ikke var oppnådd. Forfatteren mener det motsatte og viser at mann høstet store fordeler i ny teknikk, nye kunnskaper og nye metoder i tilvirkning av ull. Danske myndigheters fremgangsmåte på dette feltet var effektiv, mener forfatteren. De fulgte opp med andre tiltak etter 1770, og i kjølvannet ble unge mennesker sent til Danmark for å lære seg nye metoder i tilvirkning av ull. Myndighetene skaffet nye verktøy og forsynte landet med nye redskaper og dette var helt gratis.

Forfatteren gjør også oppmerksom på at Island spilte en rolle i de danske myndigheters planer om utbygging og fremskritt innenfor *hele* rikskomplekset, noe som har ikke fått større oppsikt og omtale blant forskere.

Forfatteren minner om at det ikke er mulig å vurdere utfallet av hele virksomheten uten å ta hensyn til dens sosiale side. Hensikten var ikke bare å undervise og skaffe arbeid men også å rydde ut örkesløshet og dovenskap. Vi må derfor også huske den moralske siden. Grunnen var 1600-tallets arbeidsetikk, idéen om arbeidssomhet. Produksjon og produktivitet, eller yteevne, skulle økes.

Hrefna fremhever at den omtalte virksomheten på 1700-tallet ikke skal vurderes ut fra 1800-tallets industrielle revolusjon, men knyttes til gamle idéer. Virksomheten skal etter hennes skjønn vurderes i lys av generelle betraktninger på 1600- og 1700-tallene om viktigheten av å støtte opp om landbruket og

landsbygdene. Både merkantilismen og fysiokratiet på 1700-tallet hadde sine rötter i slike betraktninger. Hensikten var ikke bare å øke manufaktur i byene men også, og snarere, å sette landsbygdene på første plass og ordne det slik at byenes produksjon var til fordel for bygdene. Landsbygdene og deres sosiale ordning var fundamentet: byenes manufaktur skulle tilpasses, tilrettelegges for landsbygdene, sier Hrefna. Byene var det ukonvensjonelle og trengte serrettigheter for å kunne virke. Men de stridde ikke imot den gamle ordningen av bondesamfunnet som man ofte mener. Tvert imot: byene skulle være i samsvar med bondesamfunnet og tjene det på den måten som mindre byer i Danmark gjorde det. Kjøpstadsrettigheter, sier Hrefna, er uttrykk for unntak fra den sosiale ordningen som skulle være, og var, normet, det som dominerte.

Hrefna mener at den såkalte senere landkommissjonen i 1785 innledet en ny politikk og slo inn på en ny kurs. Island skulle ikke, som før, være en del av rikskomplekset: landet skulle danne en egen økonomisk sone og være selvforsynt, så langt mulig. Men den eldre politikken med Island som en viktig del av rikskomplekset er grunnen til at Hrefna har pløydd gjennom en hel del dansk litteratur, blant annet danske tidsskrifter, for å studere dansk diskusjon om landbruk og økonomi på 1700-tallet og dermed for å plassere Island i denne konteksten.

Forfatteren har gjort to spesialstudier og tar for seg to områder på Island. Disse studerer hun i dybden når det gjelder ny tilvirkning av ull og produksjon av ullvarer. Hun spør om resultatene ble slik som var tilsiktet, og i grove trekk kan man si at svaret er ja. Emnet i dette siste avsnittet er helt nytt og meget interessant.

Etter mit skjønn er disposisjonen vel lykket, forbindelsene mellom disse to hovedbestanddelene, den ene om ideologi, politikk og prosjekter, den andre om hvordan planer ble satt ut i livet, er helt klare og de danner en helhet.

Dette som forfatteren hevder at myndighetene la vekt på landsbygdene og landbruk ser ut til å være helt overbevisende og jeg går med på det.

Om politikk og økonomisk tankegang

Forfatteren mener at det var den tyske kameralismen som var den herskende idéretningen når det gjaldt regjeringens økonomiske politikk på Island (s. 62). Hrefna gjør rede for kameralismen og underbygger sin oppfattelse av den på en grundig måte.

Jeg er enig med Hrefna i at vi bør ta oss i vare for ikke å overdrive innflytelsen av idéretninger, særlig opplysningen, eller for det andre en mulig opposisjon mellom merkantilisme og fysiokrati (s. 61f.). Merkantilismen er lite behandlet i avhandlingen, og det må man kanskje finne seg i siden Hrefna ikke behandler monopolhandelen. Men fysiokrati blir for stedmoderlig behandlet, etter mitt skjønn, og dens tilhengeres interesse for landbruk og fri handel (s. 60).

Fysiokrati kan neppe ha påvirket danske politiske tenkere eller embetsmenn før 1750. Men vi kan spørre: Hva om det, som mange mener, at den første landkommissjonen, som reviderte regjeringens politikk på Island i 1770–1771, var påvirket av fysiokrati?

Forfatteren har gått detaljert gjennom det som fire ledende islandske embetsmenn skrev om økonomiske saker i årene 1780–1786, alt lærde menn, utdannet i Danmark. Hun mener at de var helt samstemmige med den offentlige politikken. Vi kan spørre om de skriver på den måten som de mener er mest passende og mest i samsvar med den offentlige politikken uten å være helt enig i den. Det kan vi kanskje aldri vite. Men det falt meg inn at de skriver såpass sent, mere enn tretti år etter at Innretningene ble opprettet, slik at det er mulig at deres anskuelse ble endret i tidens løp. Det er særlig landfogden Skúli Magnússon som er av interesse i så måte (s. 197–199); han var den store lederen for Innretningene i 1750-årene og han og hans feller var borte i mange forskjellige ting – ssvovel, reperbane og rederi av dekkbåter – ikke alt som skulle åpenbart støtte opp om landbruket (s. 30). Skúli ble sikkert ofte skuffet og til og med fortvilet og måtte revidere kursen. I 1770 var skuffelsen på grunn av Innretningene generelt stor på Island (s. 210) og den første landkommissjonen satte i gang sin store revisjon. Etter mitt skjønn var den muligens påvirket av fysiokrati, og fra 1771 la man vekt på produksjon i veverier i landsbygdene (s. 331). Det spørres om Skúlis holdning ikke endret seg i tidens løp?

Alle endringer måtte føyes etter landbruket, tilpasses landbrukssamfunnet

Ifølge den herskende politikken skulle fiskeri og byer underordnes landbruket, tjene det eller være til nytte for det. Hrefna mener at dette var den gjengse anskuelser på 1600- og 1700-tallene. Hun mener at historikere, noen i hvert fall, har oppfattet det slik at innflytelsesrike Islendinger på 1700-tallet var i mot å fremme fiskeri og opprette byer. Ifølge historikerne skal dette ha vært på grunn av at disse mektige Islendingene mente at dette kunne innskrenke deres politiske innflytelse og makt. Ifølge denne oppfatningen var Skúli Magnússon blandt de få som ikke støttet denne politikken. Men han formådde ikke å endre kursen; de konservative under ledelse av Ólafur Stephensen skal ha vært ham overlegne.

Hrefna mener at dette ikke stemmer: islandske ledere, som andre på 1700-tallet, var enige i at alle endringer skulle være til nytte for landbruket og tjene det. Dette skal også ha vært det som Skúli mente og jeg er helt overbevist om at det er riktig. I hvert fall er det helt i samsvar med hvordan Skúli uttrykte seg rundt 1780. Fiskeriet var viktig, ifølge Skúli, men det skulle være i böndenes regi. Og forfatteren mener at det ikke var slik at ledende bönder og myndighetene var imot omfattende fiskeri, og de var heller ikke imot tettsteder eller byer i seg selv.

Forfatteren mener at der fins en tendens blandt historikere å vurdere de omtalte forsök på 1700-tallet ut fra det som först fant sted på 1800-tallet, det vil si drift av skuter, omfattende tilvirkning av klippfisk og opprettelse av tettsteder og byer. Vi kan snakke om omveltning av samfunnet på 1800-tallet; endelig ble Reykjavik til som en by og böndene ble truet av tettstedene med deres konkurransje om arbeidskraft. Innretningene var i besittelse av to dekkbåter men deres fiskeri var ingen suksess. Ut fra en slik kjennsgjerning og den synsvinkel at det ikke var Innretningene men handel som sikkert Reykjaviks tilblivelse, er det nokk ikke til å undres over at historikere mener at forsökene på 1700-tallet var famlende og ikke fremgangsrike. Forfatteren legger vekt på at det ikke var slik: en omveltning av samfunnet på denne måten, med store byer og fri arbeidskraft, var ikke formålet. Endringene skulle være til nytte for bondesamfunnet.

Jeg er enig i det som forfatteren mener. De to dekkbåtene som Innretningene brukte til fiskeri var bare et sidesprang, ser det ut til, første forsök, og båtene kan ha vært for store, ikke godt egnet. Men dette var et yndlingsemne blant de såkalte prosjektmakere i tidsrommet cirka 1680–1750, det vil si av forskjellige forfattere som la frem forslag om store prosjekter hvor fiskeri med dekkbåter eller skuter, og også tettsteder, spiller en større rolle. Dette var folk som Arngrímur Vídalín, Páll Vídalín, Matthias Vagel og Hans Becker, og jeg sakner en gjennomgåelse av deres omfattende litteratur; det er et emne som må vente. Men det er mulig at forskere har oversett det som Hrefna peker på: at slike rederier, ifølge disse store prosjektene, skulle tjene landbruksamfunnet, være det underordnet. Det er på det rene at selveste Jón Eiríksson, antakelig den mest innflytelsesrike Islendingen i sin tid overfor regjeringen, skriver helt uttrykkelig i 1780 at landbruket er fundamentet. Dette er viktig; det støtter bestemt opp om det som doktoranden mener.

Det er tre ting i denne konteksten som jeg mener er betenkelige. Det ene gjelder kongens omfattende rederi ved Island fra 1776. Det andre er lösemenn og det tredje er deres mulige forbindelser med dette kongelige rederiet og kjøpstadrettigheter som ble innledet i 1786.

Kgl. rederi

Vi kommer först til kongens rederi. Den beste kilden som jeg kjenner om det er Jón Eiríkssons omtale. Ifølge ham bestemte Kgl. Stats-Balance Direktion seg i 1775 for å lansere omfattende fiskeri ved Island, Færøyene og Finnmarken med 50 hukkorter og 50 jakter. Jón Eiríksson skriver i 1780 at 35 hukkorter og omtrent 15 andre dekkbåter var i drift ved Island. Islendinger ble mönstret og skulle få opplæring. Jón hevder i 1780 at dekkbåtenes antall skal formeres. Vi kan spørre: Er dette i samsvar med den antatte politikken at landbruk skulle være på første plass? Dette var åpenbart ikke fiskeri i böndenes regi, og det er

vanskelig å se at mange av dem kan ha hatt kapital og kapasitet for rederi av slike dekkbåter. Vi kan fremdeles spørre: Krevde ikke slike dekkbåter større rederier, folk med kapital og nye kunnskaper og større befolkning med fast bosettelse i kyststrøk? Var ikke dette truende for bondesamfunnet? Kunne det ikke ha ledet til opprettelse av større tettsteder og konkurransje om arbeidskraft? Dette ser ut til å være lite utforsket men allikevel har det vært omtalt av historikere som viktig.

Jeg må føye til at dette ikke rokker ved det som Jón Eiríksson var inne på, at landbruket var fundamentet. Det er helt opplagt for forfatteren å svare på den måten, men jeg sakner en kortere redegjørelse for disse spørsmålene.

Lösemenn

Nå skal vi ta for oss lösemenn, eller *lausamenn*, slik som de betegens. De er av stor interesse i Islands historie, mest på grunn av at de omtales ofte i de skriftlige kildene og ser ut til å ha vært en av altingets og ledersjiktets store bekymringer. Deres antatte örkeslöshet og deres småhandel bekymret. De var omstreifende kramkarer som hadde opphold hos bønder og viste i mange örkesløse dager, etter det som godt folk mente, deres avsky for kroppslig arbeid. Forfatteren interesserer seg for dem; dovenskap var et av samfunnets største mén, ifølge den tyske kameralismens ledere, og måtte absolutt avskaffes. Men det var ikke enkelt å utrydde lösemenn, de var tross alt nyttige for samfunnet. De fisket om vinteren og om sommeren var de ofte i akkord hos bønder. Det var nødvendig for bønder å øke sin arbeidskraft i høyonna om sommeren og akkord kunne vise seg å være en fin løsning. Lösemenn var forskjellige fra vanlige arbeidere hos bønder, det vil si landarbeidere, og de var selvfølgelig forskjellige fra omstreifende landstrykere. Det var antakelig ganske vanlig at arbeidsføre menn som ikke betalte skatt dro rundt om med tobakk og brennvin til salgs og hevdet at de var anerkjente lösemenn. Dette var, ser det ut til, en av grunnene for at lösemenn ofte omtales sammen med landstrykere. Ledersjiktet overveiet ofte problemet lösemenn, men først i 1783 ble hele standen forbudt med kongens forordning.

Forfatteren har fine kommentarer om lösemenn og at de svarte til dem som var oppfattet som lösaktige i Danmark, blant annet selvstendige spinnersker og omstreifende kramkarer (s. 117f.). Slike mennesker måtte mann holde i stramme tøyler, ifølge den tyske kameralismens ideologi, og prøve å sikre at de ble arbeidssomme, flittige og produktive. Strengt forholdsregler angående dette ble utgitt i politiforordninger (s. 131).

Hrefna omtaler lösemenn ofte og utførlig i avhandlingen (s. 158ff, 165ff, 179ff). Hun spør: Hvorfor var det slik at lösemenn ikke lenger skulle eksistere som en gruppe etter 1783? Dette har vært satt i forbindelse med ledersjiktets ønske om å få bukt med dem. Det var helt opplagt, mener noen historikere, å

mönstre slike karer på kongens dekkbåter etter 1775 og at deres tall kunne derfor økes betydelig. De kunne også bli ryggraden blandt beboere av nye tettsteder og derfor bli et enda større trusel for bondesamfunnet. Kongens forordning forklaras da som et tiltak for å begrense antall fiskere og hemme utviklingen av byer og selvstendig fiskeri.

Forfatteren stiller seg kritisk overfor dette og oppfatter forbudet helt forskjellig. Hun mener at denne forordningen må settes i forbindelse med myndighetenes generelle bestrebelse for å støtte opp om bondesamfunnet, landbruk og landsbygdene og få bukt med örkesløshet. Hun henviser også til at løsemenn, ifølge forordningen, skulle enten bli bønder på husmannsplasser og øde jorder eller landarbeidere i års tjeneste hos bønder, og det støtter opp om hennes fortolkning. Hrefna viser også til at forordningen fra 1783 var tilsiktet til å holde styr på arbeidsføre løsgjengere som ikke var anerkjente løsemenn og det er helt i samsvar med forordningen. Hun mener fremdeles, og det er viktig for henne, at forordningen åpnet muligheter for løsemenn å bli håndverkere og at de kunne bli helt anerkjente av myndighetene uten å eie en bestemt formue. Dette er mulig, men problemet er at forordningen knytter ikke sammen løsemenn, eller forhenværende løsemenn, og håndverkere, selvom håndverkere omtales.

Det er klart at forordningen om avskaffelsen av løsemenn skulle tjene bondesamfunnet, som Hrefna mener, og det var sikkert mulig for forhenværende løsemenn å bli håndverkere, men dette sies ikke direkte i forordningen av 1783. De kunne for øvrig settes i tukthuset, hvis de ikke aktet forordningen fra 1783, og der skulle de få opplæring i ulltilvirkning, som Hrefna peker på. Hennes tese er viktig og bør utforskes nærmere, som hun også er inne på. Det ville være av interesse å finne, hvis mulig, eksempler om spinnere og vevere etter 1783 som var forhenværende løsemenn.

Kjøpsteder

I året 1786 fikk hele seks havner på Island rettigheter som kjøpsteder med handel og håndverk og borgerbrev og planer om større utbygging. Forfatteren kommer ofte inn på dette, uten større omtale (s. 171ff, 178–181). Så vidt jeg forstår setter hun dette i samband med den gamle politikken, det vil si at kjøpsteder skulle være underordnet landbrukssamfunnet og tjene det. Men disse planene var såpass storslåtte at jeg lurer på om de ikke gir uttrykk for en ny politikk, en omveltning av den gamle. Som vi var inne på før var det den såkalte senere landkommissjonen i 1785 som innledet en ny politikk og slo inn på en ny kurs: Island skulle, ikke som før, være en del av rikskomplekset, det skulle danne en egen økonomisk sone og være selvforsynt, så langt mulig. Den samme kommissjonen foreslo avskaffelsen av monopolhandelen og opprettelsen av de nye kjøpstedene. Jeg spør: Kan vi se de nye kjøpstedene, som forfatteren mener,

bare som unntak fra det som ellers skulle gjelde, uten at det skulle forstyrres eller endres nevneværdig? Handel skulle drives hele året rundt i disse kjøpstedene – var den ikke tiltrekkende for arbeidskraft på landet? Og det spørres om vi ikke skal sette de nye kjøpstadsrettighetene i 1786 i kontekst med kongens dekkbåter og til og med lösemenn. Dette siste må stå som et åpent spørsmål; jeg tror ikke at vi kan komme videre med det. Jeg må føye til at dette forsøket med seks kjøpsteder ble gjort omtrent på den tid som markerer sluttfasen i forfatterens undersøkelser, slik at det ikke er viktig for dem.

Tilvirkning av ull

1) *Strikkeri*. Utførsel av standardiserte strikkevarer fra Island var betydelig. Forfatteren sier at myndighetene og islandske embetsmenn mente at strikkevarer og vadsmål ikke var lønnsomme nokk, ikke i forhold til det som andre ullvarer kunne være, det vil si fine kleder eller tøyer som var laget etter utenlandsk mønster og skulle være mere innbringende. Derfor ble veveriet i Reykjavik opprettet i 1750-tallet, og det var avhengig av tilvirkning av ullgarn som ble produsert på en ny måte. Hrefna nevner ofte at myndighetene var inne på å bestyre produksjonen av strikkevarer, få den minsket eller avskaffet (s. 141, 276, 279, 301, 353, 355). Hrefna har studert disse offentlige tiltakene nøye på Östlandet og er kommet til mange interessante resultater. Innbyggerne der var for øvrig navnkundige for å produsere bedre strikkevarer enn andre på Island. Det var hoser og vanter med enkelgarn og også dobbelgarn.

Jeg har stusset litt ved strikkevarer på grunn av at de økte betydelig i omfang på 1700-tallet. Stadig større mengder av hoser og vanter ble utført. Strikkevarer var lenge ettertraktet, ikke bare i Danmark men også i Nederlandene og andre steder.

I sin spesialstudie av Östlandet viser forfatteren at utførsel av strikkevarer økte betydelig i tidsrommet 1764–1784 (s. 239, 240), trass i at meningen var å øke utførsel av ullgarn (s. 254). Jeg lurer på om myndighetene i Kjøbenhavn delte det islandske ledersjiktets holdning. Ledersjiktet ønsket å minske produksjon av strikkevarer. Myndighetene i Kjøbenhavn ønsket også å øke produksjon av ullgarn, men for dem var det neppe ensbetydende med å minske produksjon av strikkevarer. Deres politikk var å tilvirke ull på Island, ikke føre den ut i rå stand. For dem må det ha vært formålet å øke tilvirkning av ullvarer generelt og dermed også yteevne eller produktivitet på Island. Men jeg tviler på om de hadde interesse for å minske produksjon av strikkevarer. I hvert fall økte utførselen fra Östlandet, og i 1774 begynte den senere kongelige handelen. Det betydde at kjøpmennene var kongens representanter og de fremmet produksjon av strikkevarer. De hadde vinteropphold på Island og kunne bestyre produksjonen (s. 278).

Hrefna skriver dessværre lite om mitt største interessefelt, utenrikshande-

len. Utførsel og markeder har antakelig påvirket produksjonen av ullvarer. Men avhandlingen er lang nokk, og det ville ha ført for vidt å studere utenlandske markeder også.

2) *Putting out-systemet*. Forfatteren viser at islandske bønder i 1780-årene fikk ull og hör fra kjøpmenn for tilvirkning. De sendte det videre til sine husmenn og fikk det tilvirket tilbake for å gi det til kjøpmennene (s. 258). Enda mer ble tilvirket av fattige innbyggere i nærheten av kjøpstedene. Dette gikk smidigt og smertefritt, ser det ut til.

Hrefna er kommet til fine resultater når det gjelder *putting out*-systemet på Östlandet. Hun viser at de danske kjøpmennene innførte hör, som var tilvirket i *putting out*-system blandt bønder på Östlandet, og ble dernæst utført tilbake for veverier i Kjøbenhavn (s. 280f.). Dette er helt nytt og viser store organisatoriske tiltak.

3) *Veveriene*. I 1780 skrev den før omtalte Jón Eiríksson at veverier i bönders hjemm, med andre ord husfabrikker, på Island bare var to. Den ene var hos Ólafur Stephensen, og han fikk mange premier for sine kersey. Den andre var opprettet av en prest på Östlandet. I 1779 fikk han forholdsvis god omtale for sine tøyer, vevd i en dansk vevstol, og ble formanet til å fortsette. Forfatteren kjenner til to andre private veverier eller husfabrikker som var drevet i 1760-årene men ikke var lenger i virke i 1780 (s. 333).

Forfatteren tar i sin andre regionale spesialstudie for seg Reykjavíks oppland og er kommet til mange nye resultater. Hun spør videre om regjeringens eller statens utövelse av den nye politikken fra 1771, som innebar å opprette veverier i bygdene, en politikk som mange forskere har ment var helt mislykket. Hun finner ikke bare Stephensens veveri i området men også fem andre produsenter (s. 329). Kersey krevde nye spinnerokke, nye vevstoler og profesjonelle vevere. For Hrefna er dette et klart indisium på at regjeringens politikk fra 1771, om å opprette nye veverier i bygdene og spre viten og kunnskaper fra veveriet i Reykjavík, gikk i oppfyllelse (s. 327–332).

For det andre har Hrefna studert hvor vevere som var opplært i sitt yrke i Reykjavík eller Danmark bosatte seg (s. 335). For det tredje har hun samlet opplysninger om dem som fikk premier for fremragende tekstilarbeide i 1780-årene (s. 419). De er i alt 21. Dette indikerer omfattende virksomhet, vidt om landet, med de nye redskaper og metoder.

Kersey-tøyene som ble produsert måtte føres til Reykjavík eller Danmark for ytterligere behandling. Fabrikken i Reykjavík ser ut til å ha vært i god drift rundt 1785, og jeg kan føye til at den tok imot nye mennsker for opplæring.¹

1. Oddgeir Stephensen & Jón Sigurðsson (red.), *Lovsamling for Island*, bd 5 (Kjøbenhavn 1855) s. 85.

Sammenfatning

Det viktige, etter mitt skjønn, i boka *Wool og society* er forfatterens tilnæringsmåte. Det vanlige, når det gjelder Innretningene, er å sammenlikne med 1800-talls utvikling av tettsteder, klipfisk og dekkbåter. Forfatteren har en helt forskjellig tilnærkelse: hun angriper emnet ut fra 1600- og 1700-talls historie. Det er veldig vel lykket, særlig konteksten med den tyske kameralismen. Forskere har omtalt den før i samband med Innretningene, men doktoranden er den første til å utnytte den, bruke sin forståelse av den på en inngående og innlysende måte. Det er helt overbevisende som hun hevder at alle økonomiske og sosiale endringer måtte føyes etter landbruket, tilpasses landbrukssamfunnet og tjene det. Slik var de danske myndigheters formål da Innretningene ble stablet på bena og da de danske myndigheter støttet opp om nye tiltak i ulltilvirkning, med nye metoder i å spinne, veve og produsere tøy. Dette ble ansett som en skole som skulle tjene landbrukssamfunnet, og det er grunnen til at det ble ganske naturlig for forfatteren å se seg om i dette landbrukssamfunnet – i bygdene, blandt böndene – etter spor av disse nye metodene. Dem har hun funnet, og vi kan vente å finne flere. Forfatteren, Hrefna Róbertsdóttir, har vist at Innretningenes påvirkning i samfunnet ble mye større enn vanligvis antatt blandt historikere.

*Helgi Þorláksson**

* Fakultetsopponent